

EBÜ İNÂN el-MERİNİ

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, II, 17-18, 20-21, 187, 195, 294; III, 13, 105, 117, 498, 530, 533; IV, 54, 66, 324, 330, 471; a.mlf., *el-Lemhatû'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Naşriyye*, Beyrut 1400/1980, s. 6-7, 106-108, 117, 120; İbnü'l-Ahmer, *A'lâmü'l-mağrib ve'l-Endelüs* (nşr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1407/1987, s. 69-70; İbn Haldûn, *el-İber*, VII, 286-300; *el-Şulelû'l-meuşiyye fi zikri'l-ağbârî'l-Merrâkûşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr — Abdülkâdir Zimâme), Dârülbeyzâ 1399/1979, s. 179, 187; *Vez-zân ez-Zeyyâtî*, *Vaşfû lfrîkiyye*, I, 225-226, 239, 282, 350; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973-74, II, 508-510; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 323-324; Abbas b. İbrâhîm, *el-İ'lâm*, I, 344-346; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-mağribî'l-'Arabî*, Rabat 1979, II, 97-102; İbrâhîm Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, II, 44-47; Ali Hâmid el-Mâcî, *el-Mağrib fi 'ahdi's-Sultân Ebî 'Inân el-Merînî*, Dârülbeyzâ 1986; R. Brunshvîg, *Târîhu lfrîkiyye fi'l-'ahdi'l-Hafşî* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1988, I, 197, 200-201, 206-209, 211-212; G. Yver, "Hafşiler", *IA*, 5/1, s. 83; Alfred Bel, "Tlemsen", *a.e.*, 12/1, s. 395; G. Marçais, "Abd al-Wâdîs", *El²* (İng.), I, 93; a.mlf., "Abû 'Inân Fâris", *a.e.*, I, 129-130; H. R. Idris, "Hafşids", *a.e.*, III, 68.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

EBÜ İSÂ el-İSFAHÂNÎ

(bk. İSFAHÂNÎ, Ebû İsâ).

EBÜ İSÂ el-VERRÂK

(bk. VERRÂK, Ebû İsâ).

EBÜ İSHAK el-ENSÂRÎ

(bk. SAFFÂR, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK el-FEZÂRÎ

(bk. FEZÂRÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK el-HARBÎ

(bk. HARBÎ).

EBÜ İSHAK el-İLBİRÎ

(أبو إسحاق الإلبيري)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Mes'ûd
b. Saîd et-Tücbî el-İlbîrî
(ö. 459/1067)

Endülüslü şair ve fakih.

İn sonlarında doğduğu söylenebilir. Aslen Gırnata'ya komşu İlbîre'den (Elvira) olup İbn Saîd el-Mağribî'ye göre "bâ" kaifiyeli meşhur kasidesi dikkate alınırsa Gırnata'ya 8 mil mesafedeki Hısnülükâb'dandır. Benî Tücbî kabilesine mensup olduğu için Tücbî nisbesiyle de tanınır.

Ebû İshak'ın yetiştiği ilim muhiti, hocaları, talebeleri hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Hocaları arasında İbn Ebû Zemenî'nin, talebeleri arasında da Abdülvahîd b. İsâ b. Hemedânî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Hişâm el-Kaysî, Ebû Hafs Ömer b. Halef'in dışında başka bir isim zikredilmemektedir. Fıkıhla ilgili herhangi bir eserine rastlanmamıştır. Sadece hocası İbn Ebû Zemenî'nin fıkha dair eserlerini rivayet ettiği, Zîrî Sultanı Bâdis b. Habbûs es-Sanhâcî zamanında Gırnata'da kadılık yapan Ali b. Muhammed b. Tevbe'nin kâtibi olarak görev yaptığı ve aynı zamanda ders verdiği bilinmektedir. Ebû İshak ayrıca hadislerle de ilgilenmiştir.

Ancak İlbîrî daha çok zühd konusunda yazdığı şiirlerle tanınmış olup divanı Escorial Library'de kayıtlıdır (nr. 404). Bu divan ilk olarak E. Garcia Gomez tarafından İspanyolca bir mukaddime ve bazı ta'liklerle birlikte, daha sonra da Muhammed Rıdvân ed-Dâye tarafından tahkik edilerek neşredilmiş, 113 beyitlik "Tâiyye" kasidesini de Abdullah Kenûn yayımlamıştır (bk. bibl.). İlbîrî'nin yahudilerle ilgili şiirleri üzerinde özellikle durmak gerekir. Zîrî Sultanı Bâdis b. Habbûs, yahudi veziri Samuel b. Nağrîle'nin ölümü üzerine oğlu Joseph'i (Yûsuf b. İsmâîl) vezir yapmış, Joseph de görevini kötüye kullanarak yahudileri bazı önemli mevkilere getirmiş ve onlara çeşitli menfaatler sağlamıştı. Bunun üzerine İlbîrî, bir yahudi vezirliğe getirdiği için sultana, buna rızâ gösterdiği için de halka sert tenkitler yöneltilmiş, bu yüzden bir süre İlbîre'nin dışında Râbratülükâb'da ikamete mecbur edilmiştir. Fakat İlbîrî tavrını değiştirmeyerek bu konuda bir kaside söylemiştir. Genellikle bu kaside üzerine galeyana geldiği rivayet edilen halkın yahudiler aleyhinde bir kıyam başlattığı (30 Aralık 1066) ve çok sayıda yahudi ile adı geçen vezirin bu olaylarda öldürüldüğü kaydedilmektedir. Ancak İlbîrî'nin, Vezir Joseph'in siyasî niyet ve teşebbüslerinin yol açtığı bu olaylardaki rolü henüz tam aydınlanmış değildir. Söz konusu olaylardan bahseden Arap ve yahudi kaynakları Ebû İshak'tan ve şiirinden söz etmemektedir. Özellikle yahudi

kaynaklarının ondan bahsetmemesi dikkate çekicidir. Muhtemelen bu olaylarla Ebû İshak'ın söz konusu şiirini yazması aynı zamana rastladığı için ikisi arasında bir ilişki kurulmuştur.

Ebû İshak el-İlbîrî 459 yılının sonlarında (1067) vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû İshak el-İlbîrî, *Dîvân* (nşr. E. G. Gomez), Madrid 1944; *a.e.* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Beyrut 1396/1976; İhsan Abbas, *Târîhu'l-ede-bî'l-Endelüs*, Beyrut 1985, II, 135-139; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 210; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, s. 32-133; *el-İstibşâr fi 'acâ'ib il-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 418; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ* (nşr. A. Bel — İbn Ebû Şeneb), Cezayir 1920, I, 136-137; İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, I, 440; II, 155; III, 517; IV, 82, 317; Makkarî, *Nefhu't-tib*, III, 491; IV, 86, 112, 113, 322; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 479-480; E. G. Gomez, *Un Alfoqui espanol Abû İshâq de Elvira*, Madrid 1944; a.mlf., "Abû İshâk al-İlbîrî", *El²* (Fr.), I, 134; B. Lewis, *Islam in History*, London 1973, s. 158-165; Seyyid Mustafa Gâzî, "Ebû İshâk el-İlbîrî şâ'irü'z-zühdi'l-Endelüsî fi'l-ğarnî'l-hâmisi'l-hicrî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, sy. 20, İskenderiye 1966, s. 75-99; Abdullah Kenûn, "Tâ'iyyetü Ebî İshâk el-İlbîrî fi'l-'ilm ve'z-zühd", *MMIADm*, II (1974), s. 21-33.

MUHAMMED SÜVEYSÎ

EBÜ İSHAK el-İSFERÂYNÎ

(bk. İSFERÂYNÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK el-MERVEZÎ

(bk. MERVEZÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK es-SÂBÎ

(bk. SÂBÎ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK es-SAFFÂR

(bk. SAFFÂR, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK es-SEBÎ

(أبو إسحاق السبيعي)

Ebû İshâk Amr b. Abdillâh
b. Zîyuhmid es-Sebî
(ö. 127/745)

Kûfeli hadis ve kıraat âlimi, tâbiî.

34 (654) yılında doğdu. 29 (649) veya 32 (652) yılında doğduğu da rivayet edilmektedir. Yemen'deki Hemdân kabilesine mensup Sebî (Sebû) b. Sa'b'ın soyundan geldiği için Sebî ve Hemdânî, Kûfe'ye yerleştiği için de Kûfî nisbeleriyle

anılır. Dedesinin adının Ali veya Ubeyd olduğu da söylenmektedir.

İbn Abbas, Berâ b. Âzib, Abdullah b. Amr b. Âs, Muâviye b. Ebû Süfyan gibi sahâbîlerden; Mesrûk b. Ecda', Dahhâk b. Kays, Amr b. Şurahbîl gibi tâbiîlerden hadis rivayet etti. Esved b. Yezîd en-Ne-haî'den Kur'an öğrendi. Muhtelif hocalardan ilim öğrenmeye meraklıydı. Ali b. Medî'nin belirttiğine göre 300 veya 400 hocadan faydalanmıştır. Bunların yetmiş sekseninden sadece kendisi rivayette bulunmuşsa da bu şahısların yer aldığı senedler ihtiyatla karşılanmıştır. Çok kimseden rivayet etmesi sebebiyle Ebû Hâtim er-Râzî onu Zührî'ye benzetmiştir. Kendisinden de hocalarından İbn Sîrîn, akrasından Zührî ve Katâde b. Diâme, oğlu Yunus ile torunları hadis hâfızı İsrâîl b. Yunus ve Yûsuf b. İshak, ayrıca Mansûr b. Mu'temir, A'meş, İbn Ebû Zâide, Şu'be b. Haccâc ve Süfyan es-Sevrî gibi muhaddisler faydalanmışlardır. Huzurunda Kur'an'ı arz* yoluyla okuyan kıraat âlimi Hamza b. Habîb'in en yaşlı hocasıdır. Yahyâ b. Maîn'e göre onun en güvenilir râvileri Şu'be b. Haccâc ile Süfyan es-Sevrî'dir.

Ebû İshak, kendisinden hadis rivayet ettiği hocası Hâris el-A'ver'in ölümünden sonra onun hanımı ile evlenmiş, kitapları da kendisine kalmıştır. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Nesâî ve Ebû Hâtim er-Râzî, rivayetleri *Kütüb-i Sitt'e*'de yer alan Ebû İshak'ın güvenilir bir râvi olduğunu belirtmişler; İbn Hibbân ile Tahâvî ise onun müdellis (bk. MÜDELLES) olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ali b. Medî'nî, o devrin hâfızası en güçlü altı muhaddisi arasında onun adını da zikretmiştir. Ebû İshak Muâviye devrinde yapılan Bizans seferinde bulunmuş, kendi ifadesine göre Ziyâd b. Ebî'nin valiliği döneminde altı yedi savaşa katılmıştır. Muâviye ona babasının aylığı olan 300 dirhemi ödemeye devam etmiş ve maaşı zamanla artarak 1000 dirhemi geçmiştir. Ömrünün son yıllarında hâfızası zayıflamış, gözleri görmez olmuştur. Tanınmış muhaddis Şa'bî'nin (ö. 103/721) Ebû İshak'a, "Sen benden hayırlısın" diye iltifat ettiği, onun da Şa'bî'nin kendisinden hem yaşlı hem daha hayırlı olduğunu söylediği rivayet edilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm'i üç günde bir hatmettiği nakledilen Ebû İshak bir rivayete göre, gençlere gençliğin kıymetini bilmelerini tavsiye ederek kendisinin her gece 1000 âyet okuduğunu, **haram aylar***ın tamamını ve her ayın üç gününü,

ayrıca pazartesi ve perşembe günlerini oruçlu geçirdiğini söylemiştir.

Ebû İshak 127 yılı Receb ayında (Nisan 745) vefat etti. 126 (744), 128 (746) veya 129 (747) tarihinde öldüğüne dair rivayetler doğru görünmemektedir.

Ebû İshak es-Sebî'nin soyundan ünlü muhaddisler yetişmiştir. Oğlu Yunus b. Ebû İshak küçük yaştaki tâbiîlerden olup Enes b. Mâlik'ten hadis almış, Abdullah b. Mübarek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî gibi âlimlere hadis rivayet etmiştir. Yunus'un iki oğlu İsrâîl ile İsâ babalarından daha güçlü birer hadis hâfızıydılar. Ayrıca Ebû İshak'ın diğer oğlu İshak'tan torunu olan Yûsuf rivayetleri *Kütüb-i Sitt'e*'de yer alan bir muhaddistir. Hadis hâfızı Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed b. Sâlih es-Sebî'nin de (ö. 371/982) onun soyundan geldiği söylenmektedir (Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 351-380, 494-497).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VI, 313-315; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 347; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 242-243; Hasan b. Ahmed b. Ya'kûb el-Hemedânî, *el-İktîl min aḥbâri Yemen ve ensâbi ḥimyer* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Beyrut 1407/1987, X, 64; Ebû's-Seyh, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsfahân* (nşr. Abdülgafûr el-Belûşî), Beyrut 1407/1987, s. 336-338; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, I, 114-116; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, V, 392-401; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 121-140*, s. 190-194, 351-380, 494-497; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 63-67; a.mlf., *Tebşîrül-müntebih*, IV, 1487; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 174.

ALİ OSMAN KOÇKUZU

EBÜ İSHAK eş-ŞİRÂZİ

(bk. ŞİRÂZİ, Ebû İshak).

EBÜ İSHAK ez-ZECCÂC

(bk. ZECCÂC).

EBÜ KÂLİCÂR

(أبو كالجار)

Emîrül-Ümerâ Muhyiddîn
Ebû Kâlicâr Merzûbân
b. Sultânüddeve b. Bahâiddevle
(ö. 440/1048)

Büveyhî hükümdarı
(1044-1048).

Şevval 399'da (Mayıs-Haziran 1009) Basra'da doğdu. Henüz on iki yaşında iken babası Sultânüddeve tarafından Ahvaz valiliğine tayin edildi. Babasının ölümü

üzerine hânedanın Fars kolunun başına geçti (415/1024), fakat amcası Kırmân Emîri Ebû'l-Fevâris Kıvâmüddeve Türk askerlerinin desteğiyle Fars'ı ele geçirdi. Bir süre Fars'ı kaybeden Ebû Kâlicâr, Kıvâmüddeve ile iki yıl mücadele ettikten sonra nihayet 417'de (1026) Fars'a tekrar hâkim oldu. Ancak diğer amcası Müşerrifüddeve'nin 416'da (1025) ölümü üzerine Büveyhîler'in Irak kolunun başına geçmesi için Abbâsî halifesi ve Türk askerlerince sağlanan desteği değerlendiremedi. Bununla beraber Aralık 1025'te bu kolun başına geçen amcası Celâlüddeve'nin iktidarının ilk on yedi ayında Bağdat'ta onun adına hutbe okundu. Ebû Kâlicâr 1027'de Kırmân'ı ele geçirmek için harekete geçtiyse de başarılı olamadı ve Ebû'l-Fevâris Kıvâmüddeve'ye yıllık 20.000 dinar haraç vermek şartıyla aralarında anlaşma sağlandı. Fakat ertesi yıl Kıvâmüddeve'nin ölümü üzerine Kırmân'ı kolayca topraklarına kattı.

Ebû Kâlicâr daha sonra Irak Büveyhî tahtını da ele geçirmek için seferber oldu. 419'da (1028) Basra'yı, ertesi yıl Vâsıt'ı topraklarına kattı. Ancak daha sonra Celâlüddeve ile yaptığı savaşta yenildi ve Ahvaz'a çekilerek Vâsıt'ı rakibine bırakmak zorunda kaldı. Celâlüddeve 421'de (1030) Batfha, Mezâr ve Basra'yı ele geçirdiyse de Ebû Kâlicâr son iki şehri geri almayı başardı. 423 (1032) ve 428 (1036-37) yıllarında Celâlüddeve'ye karşı isyan eden Türk askerleri her iki isyanda da hutbeyi Ebû Kâlicâr adına okutarak onu Bağdat'a davet ettiler. Ebû Kâlicâr, Bars Doğan liderliğinde yapılan ikinci isyanı desteklemek için Irak'a bir ordu gönderdi. Bu ordu Vâsıt'ı ele geçirmekle beraber daha ileri gidemedi. Zira Celâlüddeve, Bağdat'ta zayıf bir Büveyhî emîrinin iş başında bulunmasını tercih eden mahallî emîrlerin yardımıyla tahtına geri dönmeye ve hatta Vâsıt'ı tekrar ele geçirmeye muvaffak oldu. Bu mücadelelerden sonuç alamayan taraflar 428'de (1036-37) evlilik bağlarıyla da güçlendirilen dostluk ve saldırmazlık antlaşması imzaladılar.

Ebû Kâlicâr, 433 (1041-42) yılında çıkan karışıklıklar sebebiyle Uman'ı doğrudan kendi idaresine aldı. Aynı yıl Oğuzlar'ın Hemedan'a yaptıkları bir saldırıyı püskürttü. Kâkûyîler'den (Kâkeveyhîler) Alâüddeve'nin ölümünden sonra çıkan taht kavgalarından faydalanarak İsfahan'ı ele geçirmek istediysen de başarılı olamadı.